

ضرورت ارتقای جایگاه بخش خصوصی حوزه گردشگری و کمیسیون گردشگری اتاق ایران جهت برخورداری از بازار ۱۶ تریلیون دلاری گردشگری جهان تا سال ۲۰۳۴

مسعود شیرین کلام

دبیر کمیسیون گردشگری اتاق بازرگانی ایران

مرداد ۱۴۰۴

گردشگری به عنوان یکی از پویاترین بخش های اقتصادی در جهان، به عنوان یک صنعت کاربر (متکی به نیروی کار) شناخته می شود که از یک سو باعث ایجاد قابل توجه اشتغال و درآمد در مقاصد گردشگری می شود، و از سوی دیگر نیز به توسعه زیرساخت ها، تقویت بنیه مالی و احیا و بازسازی مکان های گردشگری تاریخی و جدید نیز کمک می کند و باعث می شود تا درک و شناخت مردم جهان از یکدیگر بیشتر شود. به همین دلیل در سال های اخیر موضوع گردشگری بیش از پیش در بسیاری از مناطق جهان از جمله کشورهای منطقه آسیا و خاورمیانه بیش از پیش در کانون توجه قرار گرفته است و کشورها به شدت در حال رقابت برای استفاده هر چه بیشتر از این فرصت ها هستند. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در سال های اخیر موضوع گردشگری بیش از پیش مورد توجه برنامه ریزان و سیاست گذاران کشور قرار گرفته است که بازتاب آن را می توان در ماده (۷۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳-۱۴۰۷) مشاهده کرد که در آن بر ورود ۱۵ میلیون گردشگر تا پایان برنامه و افزایش درآمدهای حاصل از گردشگری سلامت تا سقف ۶ میلیارد یورو و ... تاکید شده است.

افزون بر این، بررسی ها و پیش بینی های متعدد نشان می دهد که چشم انداز آینده توسعه اقتصادی مبتنی بر سوخت های فسیلی و منابع پایه محیط زیستی و طبیعی رو به افول است و کسب و کارهای نوینی در حال شکل گیری است که نیاز چندانی به منابع پایه مانند سوخت های فسیلی و منابع آبی ندارند که یکی از مهمترین آنها توسعه گردشگری است. برای مثال می توان به کشور ترکیه اشاره کرد که با مصرف ۶۳ میلیارد متر مکعب آب از تولید ناخالص ۱۱۵۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ برخوردار شده است، در حالیکه جمهوری اسلامی ایران با مصرف حدود ۹۲ میلیارد متر مکعب، تنها ۴۱۵ میلیارد دلار تولید ناخالص داخلی در سال یاد شده برخوردار شده است. حداقل بخشی از این تفاوت فاحش تولید ناخالص

داخلی ترکیه با مصرف آب بسیار کمتر در مقایسه با ایران را می توان به توسعه گردشگری در ترکیه نسب داد که با مصرف آب بسیار کمتر، درآمدهای بسیار بیشتری را عاید این کشور کرده است. لذا توسعه گردشگری به عنوان یک صنعت درآمدزا و کم آب بر در ایران با توجه به ناترازی روز افزون منابع آبی کشور دیگر یک انتخاب نیست، بلکه یک اجبار و ضرورت است.

بررسی تحولات بخش گردشگری بین المللی طی سال های گذشته مبین رشد روزافزون این صنعت در جهان است. بر اساس آخرین گزارش سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۲۴ شمار گردشگران بین المللی از ۹۷۲ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰ به حدود ۱۷۳۸ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ افزایش پیدا کرد. با شیوع کووید ۱۹ این روند کاهش شدیدی پیدا کرد و از ۱۷۳۸ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ به حدود ۴۰۶ میلیون نفر کاهش پیدا کرد که حدود ۷۲ درصد کاهش یافت. با کاهش همه گیری کووید ۱۹ و همچنین کاهش محدودیت های ناشی از سفر و سایر تسهیلات برای توسعه گردشگری این روند افزایش پیدا کرد و تا پایان سال ۲۰۲۳ به حدود ۱۳۰۰ میلیون نفر افزایش یافته است.

جمهوری اسلامی ایران نیز طی این دوره تحولات مشابهی را تجربه کرده است. بر اساس آخرین گزارش سازمان گردشگری در سال ۲۰۲۴، شمار گردشگران ورودی به ایران از ۲،۹۴ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰ به حدود ۹،۱۱ میلیون نفر در سال ۲۰۱۹ افزایش پیدا کرد. با شیوع کووید ۱۹ در سال ۲۰۲۰، شمار گردشگران به مانند سایر کشورها به شدت کاهش پیدا کرد و به ۱،۵۵ میلیون در سال ۲۰۲۰ و ۹۹۰ هزار نفر در سال ۲۰۲۱ رسید. با پایان یافتن کووید ۱۹ و کاهش محدودیت های سفر شمار گردشگران بین المللی سیر صعودی پیدا کرد و به رقم ۵،۸۷ میلیون نفر در سال ۲۰۲۳ رسید که هنوز با شمار گردشگران سال ۲۰۱۹ و همچنین جایگاه مطلوب فاصله قابل ملاحظه ای دارد.

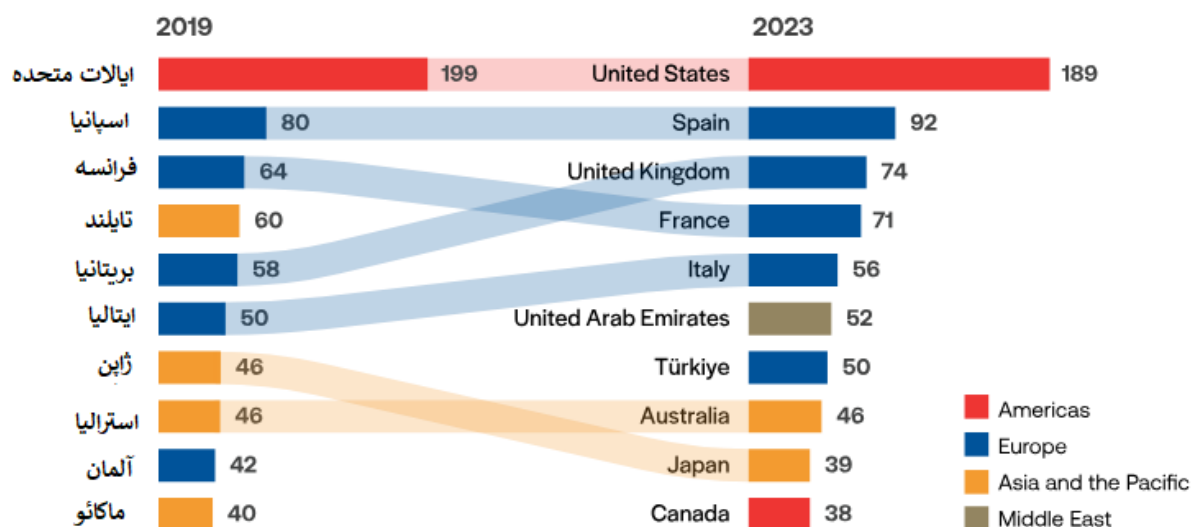
به موازات افزایش شمار گردشگران بین المللی، درآمدهای حاصل از این بخش گردشگری به موازات شیوع کووید ۱۹ نیز فراز و فرودهایی را شاهد بوده است، به گونه ای که حجم آن از ۱۴۸۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ با ۱۶۶ درصد کاهش به رقم ۵۵۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ کاهش پیدا کرد. این روند در سال ۲۰۲۱ با اندکی افزایش در سال ۲۰۲۲ به رقم ۶۳۹ میلیارد دلار افزایش یافت. با کاهش همه گیری کووید ۱۹، مجددا درآمدهای حاصل از گردشگری بین المللی افزایش پیدا کرد و به رقم ۱۱۳۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ و ۱۵۳۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ افزایش یافته است که مبین روندهای روبه افزایش و بازایی گردشگری بین المللی پس از بحران کووید ۱۹ است. پیش بینی ها نشان می دهد که درآمدهای حاصل از گردشگری تا سال ۲۰۳۴ به حدود ۱۶ تریلیون دلار افزایش خواهد یافت. در آینده نزدیک کشورهایی مانند اسلونی با طبیعت بکر و دریاچه های خیره کننده، سریلانکا با سواحل زیبا و جنگل های بارانی، و اروگوئه با فرهنگ غنی و سواحل آرام، کرواسی و قزاقستان به سرعت در حال تبدیل شدن به انتخاب های اصلی گردشگران و مسافران جهانی

هستند ولی ایران که همه جذابیت‌های گردشگری با حدود ۲۸ اثر ثبت شده جهانی را دارد، چرا و مانده از این درآمد هنگفت جهانی باشد!

بررسی تطبیقی درآمدهای حاصل از گردشگری بین المللی بسته به ویژگی‌ها مقصد، توسعه اقتصادی و اجتماعی، زیرساخت‌ها، سهولت سفر، قیمت، وجود آثار طبیعی، فرهنگی و تاریخی و سایر ویژگی‌ها تفاوت‌های بسیار زیادی را در بین کشورهای مختلف جهان آشکار می‌سازد.

بر اساس آخرین گزارش سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۲۴، در سال ۲۰۲۳ کشور های ایالات متحده امریکا، اسپانیا، بریتانیا، فراتسه و ایتالیا به ترتیب با درآمد گردشگری بین المللی ۱۸۹، ۹۲، ۷۴، ۷۱ و ۵۶ میلیارد دلار در رتبه های اول تا پنجم قرار داشتند (شکل ۱).

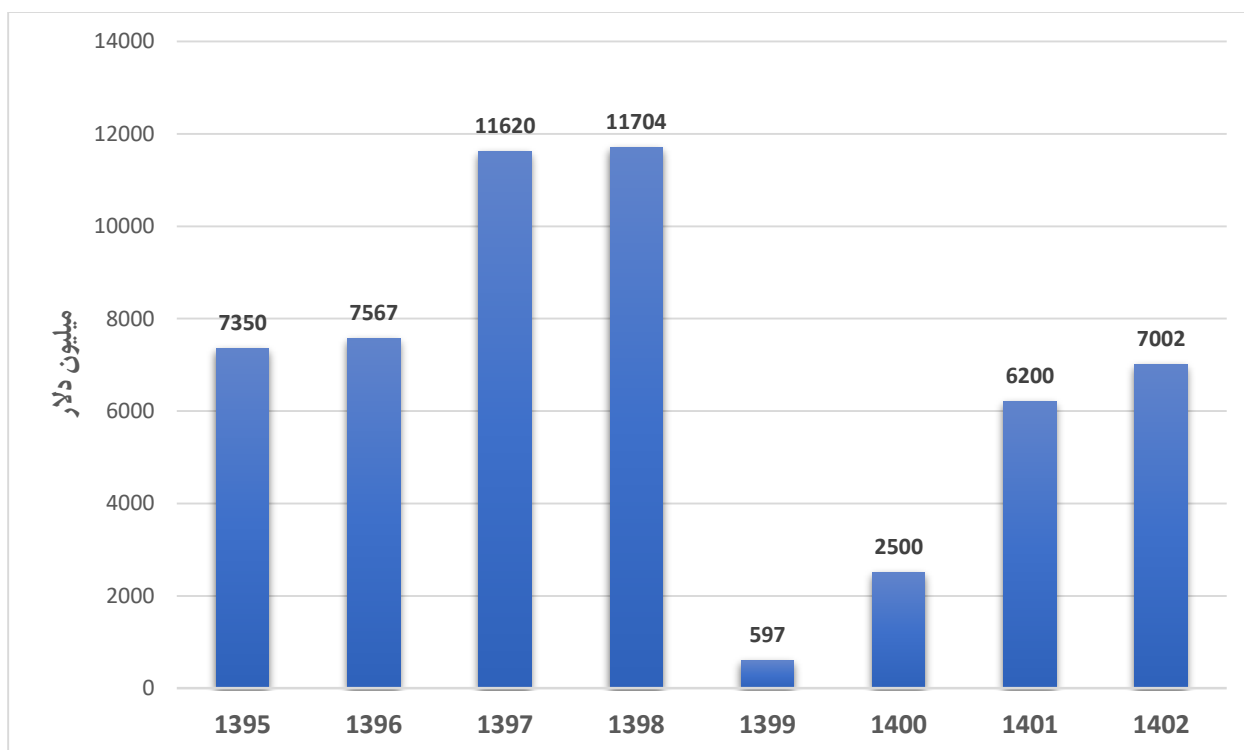
شکل ۱. درآمدهای حاصل از گردشگری ۱۰ کشور اول جهان در سال های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۳

Source: world Tourism Organization (2024), UN Tourism, International Tourism Highlights, 2024 Edition

بر اساس گزارش عملکرد برنامه ششم توسعه سازمان برنامه و بودجه (۱۴۰۴) درآمدهای حاصل از گردشگری در ایران در سال ۱۴۰۲ (۲۰۲۳) معادل ۷ میلیارد دلار بوده است که این رقم به میزان قابل ملاحظه ای کمتر از کشورهای امارات متحده عربی (۵۲ میلیارد دلار) و ترکیه (۵۰ میلیارد دلار) در سال ۲۰۲۳ بوده است. این در حالی است که در اهداف برنامه ششم توسعه برای سال ۱۴۰۲ رقم ۲۱ میلیارد دلار درآمد پیش بینی شده بود که این رقم مبین تحقق ۲۳ درصدی هدف برنامه می باشد. در شکل (۲) روند تغییرات حاصل از گردشگران ورودی بین المللی طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۹۵ نشان داده شده است. قابل یادآوری است در برنامه هفتم توسعه ایران، به دلیل برخی ناکامیهای گذشته، چشم انداز ورود گردشگران خارجی به کشور به ۱۵ میلیون نفر و درآمد ۱۵ میلیارد دلار کاهش یافته است.

شکل ۲. درآمدهای حاصل از گردشگران ورودی طی دوره (۱۳۹۵-۱۴۰۲)

ماخذ: سازمان برنامه و بودجه (۱۴۰۴)، گزارش عملکرد قانون برنامه ششم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

همانگونه که ملاحظه می شود ، اهمیت گردشگری در سال های اخیر باعث شده است تا بسیاری از کشورهای منطقه از جمله کشورهای منطقه خاورمیانه برای گذار از اقتصادی مبتنی بر صادرات نفتی سرمایه گذاری های گسترده ای را در بخش گردشگری و سفر در دستور کار قرار داده اند و طی سال های اخیر سرمایه گذاری زیادی در این زمینه انجام داده اند و پیش بینی ها از تداوم این سرمایه گذاری در آینده حکایت دارد.

برای مثال، عربستان سعودی در صدد است با ادامه پروژه های گردشگری بزرگ، سفرهای تفریحی در این کشور در سال های آینده افزایش دهد. دولت این کشور قصد دارد تا سال ۲۰۳۰ تا ۸۰ میلیارد دلار سرمایه گذاری خصوصی گردشگری را تضمین کند و علاوه بر این، قصد دارد در دهه آینده حدود ۸۰۰ میلیارد دلار به این بخش تزریق کند و تعهد خود را برای توسعه گردشگری بیشتر تقویت کند. همچنین مقام های عربستان سعودی در راستای «راهبرد گردشگری کشور»، توسعه چندین پروژه مختلف را آغاز کرده اند که از جمله آن ها به پروژه "نئوم" (NEOM) می توان اشاره کرد که یک کلان شهر با بودجه ۵۰۰ میلیارد دلاری است. مقام های این کشور امیدوارند «نئوم» و دیگر ابرپروژه های آنها به قطب گردشگری جهانی تبدیل شود. بر اساس اعلام سازمان جهانی گردشگری، عربستان سعودی در سال ۲۰۲۳ نسبت به سال ۲۰۱۹ افزایش ۵۶ درصدی در تعداد گردشگران ورودی را ثبت کرد. گزارش این سازمان همچنین حاکی از آن است که این کشور در سال ۲۰۲۳ نسبت به سال ۲۰۱۹ به نرخ قابل توجه بازایی گردشگری با ۱۵۶ درصد در تعداد گردشگران ورودی دست یافته است. چنین اقداماتی در سایر کشورهای خاورمیانه از جمله قطر، امارات متحده عربی نیز در دستور کار قرار گرفته است. باز تاب این سرمایه گذاری ها در گردشگری در سال های اخیر در بخش گردشگری در منطقه خاورمیانه بویژه کشورهای پیرامون خلیج فارس باعث افزایش درآمدها و اشتغال قابل ملاحظه ای در این منطقه شده است. بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، شمار شاغلین بخش گردشگری و سفر در خاورمیانه از حدود ۵,۱۵ میلیون نفر در سال ۲۰۱۲ به حدود ۵,۷ میلیون نفر در سال ۲۰۱۸ رسیده است و پیش بینی می شود که شمار شاغلین تا سال ۲۰۲۸ به بیش از ۷,۲ میلیون نفر بالغ شود.

خوشبختانه موضوع گردشگری در جمهوری اسلامی ایران بویژه در برنامه هفتم پیشرفت بیش از پیش در کانون توجه قرار گرفته و فصل مستقلی با عنوان "میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی" در این برنامه پیش بینی شده است که در آن بر جنبه های مختلفی از توسعه گردشگری (بوم گردی، گردشگری سلامت، گردشگری دریایی و...) پیش بینی شده است. افزون بر این در مفاد این فصل بر استفاده از ظرفیت های اتاق های بازرگانی، و کمیسیون های تخصصی آن از جمله "کمیسیون گردشگری" برای توسعه گردشگری تاکید شده است که این موضوع مستلزم ارتقای نقش و جایگاه کمیسیون گردشگری به عنوان پل ارتباطی و پیوند دهنده بین دولت و بخش خصوصی فعال در گردشگری است تا بتوان با این سازوکارها کشور را به سوی گذار به توسعه پایدار ملی و برخوردار شدن از بازارهای رو به گسترش گردشگری هدایت و راهبری کرد.

خوشبختانه کمیسیون گردشگری اتاق ایران با بیش از ۱۹ سال سابقه تشکیل و بهره گیری از پتانسیل ۳۴ کمیسیون گردشگری اتاق استانی، ۱۷ اتاق و کمیته مشترک بازرگانی ایرانی و خارجی و بیش از ۶۰۰ تشکل اقتصادی تحت پوشش اتاق ایران از تجربیات مشورتی و تخصصی ملی و بین المللی بسیار ارزشمندی برخوردار است و تعاملات سازنده ای با مجلس شورای اسلامی و بخش دولتی برقرار کرده است و نقش آفرینی زیادی حتی در دانشگاهها و موسسات آموزشی و برخی از دانشکده های مدیریت رشته های گردشگری، هتل داری و حمل و نقل ایفاء نموده و با حضور موثری در کمیسیون های مجلس و دولت برای اجرایی کردن بسیاری از سیاست ها و برنامه های توسعه گردشگری داشته است. این اقدامات باعث شده است تا در طی سالهای گذشته، تشکلهای و مؤسسات گردشگری، تورگردانان و راهنمایان تور و همچنین توسعه راهها و خطوط ریلی و هوایی نیز به میزان قابل توجهی گسترش یافته تا بلکه با تغییرات مثبت و رویکرد نوین دولت و مجلس به گردشگری بتوانیم از فواید آن بهره مند شویم.

در زیر ساخت ها هنوز با وضعیت مطلوب شکاف زیادی وجود دارد که از جمله می توان به جایگزینی انرژیهای تجدید پذیر و فناوری بازاریابی دیجیتال اشاره کرد، چرا که بهره گیری از ظرفیت پلتفرم ها در حوزه سفر و گردشگری موجب تحریک تقاضای سفر بوده و این امر نیازمند ابزارهای فناورانه و پیوند با زیست بوم دیجیتال است. کمیسیون گردشگری می تواند نقش بسیار موثری در ارائه مشاوره و پیشبرد این زیرساخت ها در تعامل با دولت به خصوص در این دوران تاب آوری و رکود گردشگری بدلیل بحران جنگ اسرائیل علیه ایران با اتکا به توان اتاقها و کمیته های مشترک خارجی، اتاق اکو، اتاقهای اسلامی و تشکلهای خود داشته باشد. گرچه در زیرساخت ها نیز کمبودهای محسوسی وجود دارد که البته با شبکه سازی، جذب سرمایه های بخش خصوصی داخلی و خارجی واقعی با استفاده از ظرفیت های مذکور، امکان تقویت زیرساخت ها و تکمیل زنجیره خدمات گردشگری بیش از پیش میسر خواهد شد.

این موضوع مستلزم حمایت و تداوم تعاملات بخش دولتی و حمایت کاربردی و نه شعاری دولت و مجلس و توسعه روزافزون گردشگری داخلی، تجاری سازی گردشگری ادیان، تأمین مالی و حمایت و تضمین از سرمایه گذاری، ارائه بسته های تشویقی در دوران بحرانی کنونی، جبران خسارات و افزایش تعاملات بیش از پیش با بخش خصوصی و اتاق بازرگانی ایران به طور عام، و نقش آفرینی کمیسیون گردشگری اتاق ایران با اتکا به اعضای ۳۴ اتاق استانی و تشکلهای تخصصی گردشگری و صنایع وابسته تحت پوشش، به طور خاص است.